

MAHALLIY OAV REDAKSIYALARIDA SUN'IY INTELLEKT VOSITALARIDAN FOYDALANISH: 124 NAFAR JURNALIST SO'ROVNOMASI NATIJALARI ASOSIDA TAHLIL

Pirboyev Umid Murod o'g'li

Xalqaro Nordik universiteti magistranti

Tel: +998 99 567 72 35

Elektron manzil: pirboyevumid@gmail.com

Annotatsiya: *Tezida O'zbekiston ommaviy axborot vositalarida sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish amaliyoti S. Jumanovning 124 nafar mahalliy jurnalist orasida o'tkazgan empirik so'rovnoma ma'lumotlari asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda foydalanish darajasi, yosh bo'yicha taqsimot, jurnalistlarning SI ga munosabati, ular duch keladigan muammolar va SI ning jurnalistik kasbga ta'siri masalalari ko'rib chiqilgan. Tahlil natijalari milliy media maydonida SI ning eksperimental-yordamchi bosqichdan tizimli foydalanish bosqichiga o'tish jarayonida ekanligini ko'rsatadi va kasbiy tayyorgarlik yo'nalishidagi konkret tavsiyalar ishlab chiqishga asos bo'ladi.*

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt, empirik tadqiqot, jurnalistik amaliyot, mediakompetensiya, O'zbekiston OAV, so'rovnoma, kasbiy tayyorgarlik, ChatGPT, neyrotarmoqlar.*

Sun'iy intellekt texnologiyalarining O'zbekiston jurnalistikasiga kirib kelishi so'nggi besh yil ichida sezilarli sur'atda kechmoqda. Biroq bu jarayonning real ko'lami, jurnalistlarning haqiqiy foydalanish darajasi va ularning yangi texnologiyalarga munosabati uzoq vaqt davomida empirik tarzda o'lchanmagan edi. Mazkur bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan birinchi jiddiy ilmiy urinishlardan biri filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori S. Jumanovning 124 nafar mahalliy jurnalist va media sohasi vakillari orasida o'tkazgan so'rovnomasidir. So'rovnoma 28 ta savoldan iborat anketa shaklida amalga oshirilgan va jurnalistlarning sun'iy intellekt bilan munosabati, neyrotarmoqlarning ijod jarayoniga ta'siri, mediakompetensiya ko'rsatkichlari va dezinformatsiya bilan bog'liq risklar borasidagi qarashlari aniqlangan.

So'rovnoma natijalarining markaziy ko'rsatkichi shundaki, respondentlarning 64,5 foizi (80 nafari) o'z jurnalistik faoliyatida sun'iy intellektdan foydalanishini tasdiqlagan, 35,5 foizi (44 nafari) esa hozircha foydalanmasligini bildirgan. Bu ma'lumot O'zbekiston jurnalistlari hamjamiyatining sezilarli qismi SI vositalarini o'z kasbiy amaliyotiga integratsiya qila boshlaganligini ko'rsatadi va milliy OAV maydonida texnologik transformatsiyaning faol bosqichi boshlanganidan dalolat beradi.

So'rovnoma natijalarining yosh bo'yicha taqsimoti yorqin yoshlar avlodlari fenomeni mavjudligini ko'rsatadi. 18–25 yosh oralig'idagi yoshlarning qariyb to'rtidan

bir qismi sun'iy intellektdan matn generatsiyasi, foto va video ishlab chiqarish, tarjima va SMM-kontent yaratish maqsadida faol foydalanadi. 25–35 yosh oraliqidagi jurnalistlarning 70 foizi axborot tahlili va infografika yaratish vazifalarida SI ga murojaat qiladi. 35–45 yoshdagilarning yarmi asosan tarjima maqsadida, 45–60 yoshdagilarning taxminan 30 foizi esa axborot izlash maqsadida foydalanadi. 60 yoshdan oshganlar orasida foydalanish deyarli kuzatilmaydi. Bu chiziqli taqsimot O'zbekistonda raqamli madaniyatning avlodlararo farqi sezilarli darajada borligini va kasbiy tayyorgarlik dasturlarini ishlab chiqishda yosh omilini hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

1-jadval.

124 jurnalist so'rovnomasining asosiy ko'rsatkichlari

Savol / ko'rsatkich	Natija
Faoliyatda SI dan foydalanasizmi?	Ha — 64,5% / Yo'q — 35,5%
Neyrotarmoqlardan foydalanish siz uchun...	Oson — 61,3% / Qiyin — 38,7%
Sun'iy intellekt nima?	Imkoniyat — 79,8% / Tahdid — 20,2%
Ijodiy ishingizning necha foizi SI ga tegishli?	Yo'q yoki kam — 45,2%
SI bilan ishlashda asosiy muammo	Foydalanish qoidalari yetishmasligi — 37,9%
SI jurnalist o'rnini egallay oladimi?	Ha — 5,6% / Yo'q — 46% / Qisman — 48,4%

Manba: S. Jumanova so'rovnomasi (n=124) asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Jadval ma'lumotlarini batafsil tahlil qilish bir necha muhim qonuniyatlarni ochib beradi. Birinchidan, respondentlarning 79,8 foizi (99 nafari) sun'iy intellektga "kelajak interneti, yangi imkoniyatlar eshigi" sifatida ijobiy qaraydi; faqat 20,2 foizi (25 nafari) uni "xavf, tahdid va ishsizlik manbai" sifatida tushunadi. Bu ko'rsatkich O'zbekiston jurnalistlari hamjamiyatining texnologik o'zgarishlarga pozitiv munosabatda ekanligidan dalolat beradi va kasbiy o'qitish dasturlarini joriy etish uchun qulay psixologik muhit mavjudligini ko'rsatadi.

Ikkinchidan, ijodiy mehnatdagi SI ulushi haqidagi savolga javoblar muhim manzarani aks ettiradi: 45,2 foiz respondent o'z ijodiy ishida SI hech qanday ulushga ega emasligini, juda kam respondent esa ijodiy ishining 50 foizi yoki undan ortig'i SI ga tegishli ekanligini belgilagan. Bu shuni anglatadiki, O'zbekistonda sun'iy intellekt asosiy ijodiy qaror qabul qiluvchi vosita sifatida emas, balki yordamchi instrument sifatida qo'llanmoqda — bu jurnalistik kasbning insoniy mohiyatini saqlovchi ijobiy

belgidir. Uchinchidan, jurnalistlarning 37,9 foizi asosiy muammo sifatida foydalanish qoidalarining yetishmasligini, prompt yozish ko'nikmalarining cheklanganligini va maqsadga mos natijalar olish qiyinligini ko'rsatgan. Bu raqam aniq kasbiy tayyorgarlik talabini namoyon qiladi.

Eng diqqatga sazovor ko'rsatkichlardan biri — sun'iy intellektning jurnalist o'rnini egallay olishi mumkinligi haqidagi savolga olingan javoblardir. Respondentlarning faqat 5,6 foizi "ha" deb javob bergan, 46 foizi "yo'q", 48,4 foizi esa "qisman" deb belgilagan. Bu taqsimot mahalliy jurnalistlar SI ni inson kasbini butunlay almashtiruvchi tahdid sifatida emas, balki sherik-yordamchi vosita sifatida ko'rishlarini tasdiqlaydi. Bu pozitsiya xalqaro tadqiqotchilar (Marconi 2020, Porlezza 2023) ilgari surgan "augmented journalism" — ya'ni kuchaytirilgan jurnalistika konsepsiyasiga uyg'undir.

Empirik tahlil natijalari milliy OAV uchun bir qator amaliy xulosalar va tavsiyalar shakllantirishga imkon beradi. Birinchidan, ko'pchilik jurnalistlar texnologiyaga ijobiy qarashga ega, ammo aniq foydalanish qoidalar va metodologik tayyorgarlik yetishmaydi — bu bo'shliq malaka oshirish kurslari va redaksiya darajasidagi yo'riqnomalar orqali bartaraf etilishi mumkin. Ikkinchidan, avlodlararo raqamli farq sezilarli — yosh jurnalistlar SI ni faol o'zlashtirayotgan bo'lsa, yoshi katta hamkasblar orqada qolmoqda; bu farqni kamaytirish uchun yoshga moslashtirilgan o'qitish dasturlari zarur. Uchinchidan, respondentlarning sezilarli qismi SI ni yordamchi vosita sifatida ko'radi, demak milliy media siyosatida "insonni markazga qo'yuvchi sun'iy intellekt" (human-centred AI) kontsepsiyasini rasmiy darajada belgilash maqsadga muvofiq.

Yuqorida keltirilgan empirik ma'lumotlar va ularning tahlili quyidagi xulosalarga olib keladi. Birinchidan, O'zbekistonda sun'iy intellektning jurnalistikaga kirib kelishi statistik jihatdan sezilarli ko'rsatkichga (64,5 foiz foydalanish darajasi) yetgan va bu jarayon eksperimental bosqichdan tizimli bosqichga o'tmoqda. Ikkinchidan, jurnalistlar hamjamiyatining texnologiyaga umumiy munosabati ijobiy, lekin kasbiy tayyorgarlik va aniq metodologik yo'riqnomalar yetishmaydi. Uchinchidan, milliy media siyosatining keyingi bosqichida konkret malaka oshirish dasturlari, redaksiya darajasidagi etik kodekslar va yoshga moslashtirilgan o'qitish modellarini ishlab chiqish ustuvor vazifalar sirasiga kiritilishi maqsadga muvofiqdir. Bundan keyingi empirik tadqiqotlar yo'nalishi sifatida o'rganish ob'ektini kengaytirish (kamida 500 respondent), longitudinal kuzatish va sifat (kvalitativ) metodlarini qo'shish ko'rib chiqilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jumanova S. Jurnalistik amaliyotda sun'iy intellekt imkoniyatlaridan foydalanish bo'yicha mediakompetensiyalar tahlili. — Toshkent: O'zbekiston, 2024.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktyabrdagi PF-158-sonli Farmoni "Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida". — URL: <https://lex.uz>
3. Alimov B. Zamonaviy O'zbekiston jurnalistikasining nazariy asoslari. — Toshkent: Akademnashr, 2022. — 248 b.
4. Meliboyev A. Yangi axborot texnologiyalari va jurnalistik kasb // Jurnalistika. — 2023. — № 4. — B. 12–21.
5. Marconi F. Newsmakers: Artificial Intelligence and the Future of Journalism. — New York: Columbia University Press, 2020. — 232 p.
6. Porlezza C. Ethics in Automated Journalism: A Comparative Analysis // Digital Journalism. — 2023. — Vol. 11, № 4. — P. 612–630.
7. UNESCO. Reporting on Artificial Intelligence: A Handbook for Journalism Educators. — Paris: UNESCO, 2024. — 116 p.
8. Feher K. Digital Identity and the Online Self: Footprint Strategies in the AI Era // New Media & Society. — 2024. — Vol. 26, № 3. — P. 1480–1498.